

KİMLİK VE LAİKLİK EKSENİNDE SOL BİR ARAYIŞ: BARIŞ PARTİSİ

A LEFTIST QUEST AT THE INTERSECTION OF IDENTITY AND SECULARISM: THE PEACE PARTY

Yeter SOLAK* & Murat KARATAŞ**

ÖZ

Türkiye’de 1990’lar, siyasal çalkantılar ve toplumsal dönüşümlerin belirginleştiği, ülke tarihinin dönüm noktalarından biri olmuştur. Bu dönem, katliamlar, faili meçhul cinayetler ve siyasi yapının parçalanması gibi travmatik olaylarla şekillenirken, aynı zamanda siyasal İslam’ın yükselişi ve Kürt sorununun dramatik gelişmeleri de toplumsal dinamikleri derinden etkilemiştir. Alevî kökenli vatandaşlar, bu kaotik siyasi ortamdan büyük ölçüde etkilenmiş, özellikle Gazi Mahallesi olayları ve Sivas katliamı gibi trajik hadiseler, Alevî toplumu üzerinde kalıcı izler bırakmıştır. Bu olaylar, Alevîlerde siyasete karşı bir güvensizlik ve korku duygusunun yanı sıra, kendilerini siyasal yapı içinde koruma ve daha etkili bir biçimde var olma ihtiyacını da tetiklemiştir. Alevîlerin, siyasal alanda varlıklarını pekiştirme çabaları, Barış Partisi’nin ortaya çıkışına zemin hazırlamıştır. Barış Partisi, 1990’ların siyasal ortamında Alevî kimliği ve laiklik anlayışının birleşiminden doğan bir siyasi hareket olarak şekillenmiştir. Parti, dönemin toplumsal ve siyasal koşulları ışığında, Alevîlerin özgürlük, kimlik ve laiklik taleplerinin bir arada dile getirilmesi için bir

* Dr., Osmaniye Korkut Ata Üniv., Rektörlük, Osmaniye, Türkiye, yetersolak@osmaniye.edu.tr, ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-8141-113X>

** Doç. Dr., Abdullah Gül Üniv., Rektörlük, Ortak Dersler Bölümü, Kayseri, Türkiye, murat.karatas@agu.edu.tr, ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0003-1174-5828>

* Makale Geliş Tarihi / Article Received: 10.02.2025

Makale Kabul Tarihi / Article Accepted: 02.06.2025

platform sunmuştur. Bu bağlamda Barış Partisi'nin kuruluşu, yalnızca Alevîlerin siyasal alandaki etkinliklerini artırma amacını taşımamış, aynı zamanda Türkiye'nin 1990'lar siyaseti ve Alevî toplumu açısından önemli bir dönemin izlerini taşıyan bir örnek olmuştur. Bu hareketin gelişimi ve toplumsal etkileri, dönemin siyasal atmosferiyle ilişkili olarak Alevîlerin siyasal katılımının nasıl şekillendiğini anlamak açısından önemli bir inceleme alanı oluşturmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Barış Partisi, Alevîlik, Ali Haydar Veziroğlu, Kimlik siyaseti, Laiklik.

ABSTRACT

The 1990s in Turkey marked a turning point in the country's history, characterized by political turbulence and profound social transformations. This period was shaped by traumatic events such as massacres, unresolved political murders, and the fragmentation of the political system. Simultaneously, the rise of political Islam and the dramatic developments surrounding the Kurdish issue deeply affected the country's social dynamics. Citizens of Alevî origin were significantly impacted by this chaotic political climate, particularly by tragic incidents such as the Gazi Neighborhood Events and the Sivas Massacre. These events left lasting scars on the Alevî community, fostering a sense of distrust and fear toward politics, while also intensifying the perceived need for protection and more effective representation within the political structure. In this context, the Alevîs' efforts to solidify their presence in the political sphere laid the groundwork for the emergence of the Peace Party (Barış Partisi). Formed in the turbulent political climate of the 1990s, the Peace Party represented a political movement shaped by the convergence of Alevî identity and a strong commitment to secularism. The party provided a platform through which demands for freedom, identity recognition, and secularism could be collectively voiced by the Alevî community. Thus, the foundation of the Peace Party not only aimed to enhance Alevî political participation but also constituted a significant case reflecting the broader dynamics of 1990s Turkish politics and Alevî society. The evolution and societal impact of this movement offer a valuable area of

inquiry for understanding how Alevî political engagement was shaped in relation to the political atmosphere of the period.

Keywords: Peace Party, Alevîsm, Ali Haydar Veziroğlu, Identity Politics, Secularism.

GİRİŞ

1990'lar, Alevîliğin Türkiye'de politik alanda daha görünür hâle geldiği ve toplumsal kimliğini ifade etme çabalarının yoğunlaştığı bir dönemi temsil etmektedir (Çamuroğlu, 1999: 49). Bu dönemde Alevîler, hem kimliklerini daha belirgin biçimde savunma arayışına girmiş hem de toplumsal sorunlara çözüm üretmeye yönelik önemli adımlar atmışlardır. Alevî aydınları, bu süreçte toplumsal taleplerin ifade edilmesinde ve Alevî kimliğinin savunulmasında önemli roller üstlenmiş; böylece siyasal ve toplumsal bağlamda daha bağımsız bir duruş geliştirme yoluna gitmişlerdir (Yalçınkaya, 1996: 190).

Bu çalışmanın temel amacı, Alevî hareketinin 1990'lardaki siyasal temsili ve kimlik mücadelesini ele almak, bu süreçte karşılaşılan zorlukları anlamlandırmak ve Barış Partisi'nin (BP) Alevî hareketine etkilerini ortaya koymaktır. Çalışmanın metodolojik çerçevesi tarihî sosyolojiye dayanmaktadır; araştırmada dönemin Alevî hareketi ve BP üzerine yapılmış akademik çalışmaların yanı sıra, partinin seçim bildirgesi ve program metni gibi birincil belgeler, belge analizi yöntemiyle incelenmiştir. Literatür seçimi, 1990'lar Türkiye'sinin siyasal ve toplumsal dinamiklerini yansıtan ve kimlik siyaseti ile temsiliyet tartışmalarına odaklanan güncel çalışmaları içerecek şekilde yapılmıştır.

1990'lar Türkiye'sinin siyasal konjonktürü, küresel ve yerel dinamiklerin kesişiminde şekillenen karmaşık bir tablo sunmaktadır. Sovyetler Birliği'nin çöküşü ve sosyalizmin küresel ölçekte itibar kaybı, Türkiye'yi doğrudan etkileyen unsurlar olmasına rağmen, ülkenin iç dinamikleri bu dönemin siyasal iklimini anlamada çok daha belirleyicidir (Boratav, 2003: 187). 1980 darbesiyle yürürlüğe konan neoliberal model, 1988 ekonomik kriziyle sarsılmış ve Anavatan Partisi'nin (ANAP) siyasal hegemonyası çözülmeye başlamıştır (Yalman, 2002: 145). Bu süreçte, 1982 Anayasası'nın getirdiği yarı otoriter rejime karşı üniversitelerde ve aydın çevrelerde gelişen muhalefet hareketleri, işçi ve memur sendikacılığının yeniden canlanmasıyla birleşerek toplumsal muhalefetin yeniden yükselişine zemin hazırlamıştır (Koç, 2010: 72).

1989 yerel seçimlerinde Sosyal Demokrat Halkçı Parti'nin (SHP) elde ettiği başarı, solun siyasal arenada yeniden güç kazanma potansiyelini ortaya koyarken;

aynı dönemde İslamcı sermayenin Refah Partisi'ne (RP) yönelmesi ve Kürt siyasi hareketinin SHP'den koparak Halkın Emek Partisi (HEP) çatısı altında bağımsızlaşması, Türkiye siyasetinde yeni kırılma hatları yaratmıştır (Çakmak, 1990: 58; Watts, 2010: 67). Ancak bu karmaşık siyasal ortamda devletin muhalif hareketlere yönelik baskıcı tutumu dikkat çekicidir. SHP'ye yönelik medya saldırıları ve sol aydınlarla dönük suikastler, 12 Eylül öncesi döneme benzer bir baskı iklimi yaratmıştır (Karakoç, 2020: 179).

Bu dönemde, DYP-SHP koalisyonu iktidarda iken yaşanan Sivas Katliamı (1993) ve Gazi Mahallesi olayları (1995), devletin güvenlik zaafı ve pasif tutumu nedeniyle geniş çaplı tepkilere neden olmuştur. Özellikle SHP'nin iktidar ortağı olarak bu olaylarda etkisiz kalması, Alevî toplumunda derin bir hayal kırıklığı yaratmış ve Alevî örgütlenmelerinin yayın organlarında "SHP'nin ihaneti" şeklinde yorumlanmıştır (Bozkurt, 2005: 86; Massicard, 2005: 112). Demokratik Barış Hareketi ve ardından gelen Barış Partisi girişimi, küresel sosyalist sistemin çöküşünün etkilense de partinin ortaya çıkışı Türkiye'nin iç siyasal ve toplumsal dinamiklerinin ürünü olarak ortaya değerlendirilmiştir (Yalçınkaya, 1996: 195).

Alevîlik ile sol ideolojiler arasındaki tarihî bağ ise özellikle Cumhuriyet dönemiyle birlikte belirginleşmiş; Alevîler laiklik ilkesini özgürleşme ve toplumsal adalet arayışı açısından önemli bir kazanım olarak görmüşlerdir (Subaşı, 2001: 22-25). 1960'lı yıllarda yükselen sol-sosyalist hareketlerle birlikte Alevîler, işçi hareketlerinde ve toplumsal eşitlik mücadelelerinde etkin rol oynamış, sol partiler-özellikle Türkiye İşçi Partisi- Alevî oylarının önemli bir bölümünü toplamıştır (Massicard, 2013: 15). Ancak 1980'lerin sonunda Sovyetler Birliği'nin dağılması ve sosyalist ideolojilerin dünya çapında etkisinin zayıflaması, Alevî hareketinin sol ile olan ilişkisini sorgulamasına neden olmuştur (Ocak, 2012: 45). 1990'ların başında Alevîler, sol fraksiyonlarla bağlarını gevşeterek kimliklerini daha bağımsız bir şekilde savunma yoluna yönelmişlerdir (Yalçınkaya, 1996: 195).

Bu dönüşüm, Alevî hareketinin yalnızca sol eksenli bir siyasal pozisyonla sınırlı kalmayıp çok daha geniş bir kimlik temsili arayışına yöneldiğini göstermektedir. Sivas Katliamı (1993) ve Gazi Mahallesi olayları (1995) gibi travmatik gelişmeler, Alevîlerin yalnızlık ve dışlanmışlık hislerini pekiştirmiş ve siyasal yaşamda daha güçlü bir temsil arayışını gündeme taşımıştır (Bozkurt, 2005: 86; Celasun, 1995: 38). Ali Haydar Veziroğlu'nun liderliğinde kurulan Demokratik Barış Hareketi ve sonrasında gelen Barış Partisi girişimi, bu taleplerin siyasal alandaki somut ifadeleri olmuş; ancak BP, 1999 genel seçimlerinde %1'in altında oy alarak başarısız olmuş ve kısa sürede feshedilmiştir (Çamuroğlu, 1999: 96-103; Massicard, 2005: 109-135).

Bu sürecin detaylı şekilde anlaşılması, Alevî hareketinin siyasal alandaki temsili konusunda karşılaştığı zorlukları ve toplumsal desteğin sınırlılıklarını anlamlandırmak açısından önem taşımaktadır. Bu çalışma, Barış Partisi'nin ortaya çıkışını, söylemini ve siyasal serüvenini inceleyerek, Alevî hareketinin siyasal temsil arayışındaki yerini tartışmayı hedeflemektedir.

1. PARTİNİN OLUŞUM SÜRECİNİ ETKİLEYEN FAKTÖRLER

1990'lar Türkiye'sinde Alevî hareketinin siyasal temsil arayışı, kimlik siyaseti teorileri bağlamında önemli bir örnek teşkil etmektedir. Bu dönemde Alevîler, geleneksel olarak yakın ilişki içinde oldukları sol hareketlerden bağımsız bir siyasi kimlik inşa etme çabasına girmişlerdir (Çamuroğlu, 1991: 42-44). Charles Taylor ve Iris Marion Young'ın (Taylor, 1992: 20; Young, 2008: 74) tanımladığı anlamıyla kimlik siyaseti, Alevî hareketinin bu dönemdeki politik stratejilerini anlamak için kilit bir kavram olarak karşımıza çıkmaktadır. Alevîliğin heterodoks yapısı, tarihî olarak Osmanlı döneminde merkezî otorite tarafından tehlikeli bir sapma olarak görülmüş, Cumhuriyet döneminde ise resmî laiklik politikaları içinde marjinal bir konuma itilmiştir (Şener, 1991: 54). 1990'lara gelindiğinde, demokratikleşme süreçleri ve küreselleşmenin etkisiyle kimlik temelli politikaların öne çıkması, Alevî hareketini yeni bir siyasal arayışa yönlendirmiştir. Massicard'ın (2007) vurguladığı gibi, bu dönem Alevî aktivizmi, geleneksel sol-sosyalist söylemlerden uzaklaşarak daha özerk bir politik hat geliştirme çabası içine girmiştir. Ancak burada kritik bir soru ortaya çıkar: Alevîlerin kimlik taleplerinin yükselişini ve siyasal temsil arayışını yalnızca Sovyetler Birliği'nin çöküşü, sosyalist soldan kopuş ya da ideolojik boşluklarla açıklamak yeterli midir? Böylesi bir indirgeme, Alevî kimlik taleplerinin derinliğini ve tarihsel arka planını görmezden gelmek anlamına gelir.

Barış Partisi deneyimi, tam da bu geçiş döneminin ve kimlik arayışının ürünü olarak ortaya çıkmıştır. Parti, bir yandan Alevî kimliğini siyasal alanda görünür kılmayı hedeflerken diğer yandan bu kimliği evrensel insan hakları, barış ve laiklik söylemiyle harmanlamaya çalışmıştır (Schüller, 2000: 228-230). 1980 darbesinin yarattığı askerî vesayetinin etkisi yavaş yavaş çözülmeye başlarken Türkiye siyasal alanında ideolojik bir boşluk doğmuş; yeni siyasal aktörler ve kimlik temelli hareketler sahneye çıkmıştır. Darbenin getirdiği siyasi yasaklar, sol grupların ve sendikaların örgütlenme süreçlerini zorlaştırırken; Sovyetler Birliği'nin çöküşü, Türkiye'deki sol hareketlerin ideolojik zeminini zayıflatmıştır (Tanıl, 2021: 10-17). Ancak bu zayıflama, kimlik taleplerinin yalnızca sosyalist soldan kopuşla bağlantılı olduğu anlamına gelmez. Alevî kimlik siyaseti, yalnızca ideolojik boşluklardan değil; tarihî travmalardan, kültürel birikimden ve mezhepsel hafızadan beslenmektedir.

1990'lar aynı zamanda siyasal İslam'ın yükseldiği, Kürt hareketinin siyasette daha güçlü bir aktöre dönüştüğü ve Türkiye'nin etnik, mezhepsel ve ideolojik fay hatlarının daha görünür hâle geldiği bir dönemdir (Bender, 1991: 6; Mardin, 1995: 29; Kaynar, 2007: 96). Faili meçhul cinayetler, derin devlet tartışmaları, toplumsal travmalar ve artan toplumsal kutuplaşma, Alevîlerin siyasal alanda kendilerini daha bağımsız ve güçlü ifade etme ihtiyacını pekiştirmiştir. Madımak Katliamı (1993) ve Gazi Mahallesi olayları (1995) gibi hadiseler, Alevîlerin devlete ve mevcut siyasi yapıya olan güvenini sarsarak, onları yeni çözüm arayışlarına sevk etmiştir (Demir, 2013: 49; Kaleli, 2000: 54).

Bu noktada önemli bir tartışma ortaya çıkar: Barış Partisinin kurulması ve başarısız olması, Alevîlerin kimlik taleplerinin yanlış veya gereksiz olduğunu mu göstermektedir? Bu tür bir çıkarım, kimlik siyaseti teorilerinin özüne ters düşer. Çünkü kimlik siyaseti, tekil örgütlerin veya partilerin başarı ya da başarısızlığına indirgenemeyecek kadar çok katmanlı bir süreçtir. Alevî hareketi, yalnızca bir partinin varlığına ya da yokluğuna bağlı değildir. Dernekleşme, kültürel faaliyetler, hukuki mücadeleler ve kamuoyu oluşturma gibi pek çok alanda devam eden bir dinamizm taşır. Örneğin, Alevî Bektaşî Temsilciler Meclisi (ABTM), bu dönemde Alevîliğin kültürel değerlerini koruma ve yaşatma amacını taşırken aynı zamanda siyasal temsil arayışlarına da katkıda bulunmuştur (Özmen, 2011: 31-54). Ancak ABTM içindeki tartışmalar, Alevîliğin mezhepsel kimlik üzerinden örgütlenmesinin laiklik savunusuyla çelişip çelişmeyeceği sorusunu da gündeme getirmiştir (Okan, 2014: 58; Parla & Davison, 2008: 75; Aygün, 2013: 65).

Ali Haydar Veziroğlu'nun öncülüğünde başlatılan girişimler, Alevî hareketinin partileşme yönündeki en somut adımlarından biri olmuş ve Barış Partisinin kuruluşuna zemin hazırlamıştır (Shakland, 2003: 45). 1995 seçimlerindeki temsil krizine karşı alınan çekilme kararı ve ardından gelen örgütlenme süreci, Alevîlerin siyasal arenada daha etkin bir aktör olma çabasının sonucudur (Birdoğan, 1995: 43). Barış Partisi, kozmopolit bir sosyal yapı ve barış siyaseti önererek, laiklik eksenli bir duruşla Alevî kimliğini siyasal zemine taşımayı amaçlamıştır (Arpacı, 2018: 31-54).

2. PARTİNİN SİYASAL YAŞAMA ETKİSİ VE SONU

1995 genel seçimlerinin ardından Demokratik Barış Hareketi (DBH) kurumsal kimliğe kavuşmuş, hareketin lider kadrosu ise dönemin önde gelen Alevî kanaat önderlerinden oluşturulmuştur. Ancak, hareketin yalnızca Alevî kimliğiyle sınırlı bir görünüm arz etmemesi için Mehmet Eti'nin genel başkanlık görevine getirilmesi stratejik bir tercih olmuştur. Ne var ki, sonraki süreçte Abidin Özgünaydın'ın genel başkanlık görevini devralması ve hareketin söylemlerini

yeniden ağırlıklı olarak Alevî topluluğuna yöneltmesi, partide bir tür “öze dönüş” eğilimi olarak yorumlanmıştır (Poyraz, 2005: 503-516).

Özgünaydın’ın sağlık problemleri nedeniyle Ali Haydar Veziroğlu’nun genel başkanlık için öne çıkması ve bu doğrultuda partide etkin bir konuma ulaşması, hareketin geleceğini şekillendirmiştir. Veziroğlu’nun Alevî olmayan bir isim olarak genel başkanlığa seçilmesi ve partinin Diyanet İşleri Başkanlığının kaldırılması talebinden vazgeçerek dinî eğitimin anayasal güvenceye alınması yönündeki söylemleri benimsemesi, hareketin kapatılma tehdidine karşı aldığı önlemler bağlamında değerlendirilmiştir (Poyraz, 2005: 507). Ancak bu adımlar bile DBH’ye yönelik devlet nezdindeki olumsuz algıyı bertaraf etmeye yetmemiştir. Hareketin özellikle laiklik ve Diyanet karşıtı söylemleri Yargıtay tarafından “Anayasal Düzene Tehdit” olarak değerlendirilmiş ve partinin kapatılmasına ilişkin süreç başlatılmıştır (Ertan, 2018: 215-240).

Bu gelişmeler üzerine Veziroğlu, Demokratik Barış Partisinin (DBP) kurulmasını ve DBH üyelerinin bu yeni partiye geçişini sağlamıştır. Ancak ideolojik düzlemde köklü bir değişim yapılmadan yalnızca parti adı ve yöneticileri üzerinden yapılan bu dönüşüm, seçmen nezdinde ikna edici olmamıştır. 1995 seçimlerine yönelik hazırlık sürecinde partinin seçim barajını aşamayacağına dair öngörüler, Cumhuriyet Halk Partisi (CHP) ile ittifak arayışlarını gündeme getirmiştir. Ne var ki, bu girişimler CHP ve Özgürlük ve Dayanışma Partisi (ÖDP) nezdinde sonuçsuz kalmış, BP seçimlere tek başına girme kararı almıştır (Karakoç, 2021: 166-185).

Seçim barajı nedeniyle yaşanan bu stratejik kırılma, partinin kurucu kadrosunda yer alan Alevî kanaat önderlerinde ve kamuoyunda ciddi bir hayal kırıklığı yaratmıştır. Parti, 1995 seçimlerinde CHP’yi destekleme kararı olarak seçim yarışına fiilen katılmamıştır. Bu tutum, partinin kendi ayakları üzerinde durma kapasitesine dair soru işaretleri doğurmuş, seçmen nezdinde heyecanın ve güvenin sarsılmasına neden olmuştur (Erdemir, 2005: 937-951).

1999 seçimlerine hazırlanan BP, seçim programını özellikle yerel yönetimlerin güçlendirilmesi, kültürel hakların genişletilmesi, askerî vesayetinin kaldırılması ve ekonomik alanda devlet müdahalesinin azaltılması gibi konular üzerine inşa etmiştir (Barış Partisi, 1999). Ancak yapılan yoğun propaganda çalışmalarına karşın, seçim sonuçları beklentilerin oldukça gerisinde kalmış; partinin Türkiye genelindeki oy oranı %1’in altında kalmıştır. Yalnızca Alevî nüfusun yoğun olduğu bazı illerde belediye başkanlıkları elde edilebilmiş, bu ise sınırlı bir başarı olarak değerlendirilmiştir. Nihayetinde BP, 1999 seçimlerinin ardından kendini feshederek mal varlığını Millî Eğitim Bakanlığına devretmiştir.

Bu karar, kamuoyunda eğitime verilen değer bağlamında takdirle karşılanmış olsa da partinin örgütsel kapasitesi ve sürekliliği bağlamında başarısızlık olarak yorumlanmıştır (Ertan, 2017: 226).

3. PARTİNİN SİYASİ AMAÇLARI

Demokratik Barış Hareketi (ve sonrasında Barış Partisi) siyasal varlık sebebini, Türkiye’de bozulan toplumsal ve siyasal dengelerin yeniden tesis edilmesi gerekliliği üzerinden temellendirmiştir. Parti programında; toplumsal barışın ve hukuki eşitliğin sağlanması, farklı kimliklerin bir arada yaşayabileceği çoğulcu bir yapının inşa edilmesi ve demokratik değerlerin kurumsallaşması gibi ilkeler ön plana çıkmıştır (Demokratik Barış Hareketi Programı, 1996: 35).

Parti, vatandaşlık kavramının etnik köken temelli değil, insan hakları odaklı olarak yeniden tanımlanmasını savunmuş ve siyasal sistemin demokratikleşmesi için askerî vesayet kaldırılmasını gerekli görmüştür. Bu bağlamda, sivil toplum kuruluşlarının güçlendirilmesi ve yerel yönetimlere yetki devri gibi önerilerle devletin merkeziyetçi yapısının kırılması hedeflenmiştir. Parti, aynı zamanda, devletin ekonomik alandaki rolünün sınırlandırılması gerektiğini belirtmiş ve neo-liberal politikalarla serbest piyasa ekonomisinin güçlendirilmesi gerektiğini savunmuştur (Demokratik Barış Hareketi Programı, 1996: 55).

Dış politika alanında “Yurtta sulh, cihanda sulh” ilkesini benimseyen BP, iç politikada ise laiklik, sosyal adalet, fırsat eşitliği ve çevre gibi alanlarda liberal-demokrat bir çizgi takip etmiştir. Parti, 1990’lı yıllarda yoğunlaşan Kürt meselesine karşı çoğulcu ve çok kültürlü bir yaklaşımla çözüm arayışını benimsemiş, Kürt partileriyle doğrudan ittifak kurmasa da onların siyasal temsil hakkını meşru bir hak olarak görmüştür (Kaleli, 2000: 54). Öte yandan, terör örgütlerine karşı eleştirel bir duruş benimseyerek siyasal şiddetin reddi yönünde tavır almış, toplumsal barışın tesisini temel politik hedefleri arasında göstermiştir (Brunessen van M., 2004: 94).

BP’nin “üçüncü yol” siyaseti ise partiyi klasik sağ–sol ekseninin dışına yerleştirme çabası olarak değerlendirilmiştir. Programında liberal ekonomik politikaları benimsemesine karşın sosyal adalet ve kültürel çoğulculuk vurgusu yapması, bu yönüyle partinin hem sol hem de liberal seçmen kitlesine hitap etmeyi amaçladığını göstermektedir (Demokratik Barış Hareketi Programı, 1996: 55).

Parti, devlet politikalarının güvenlik eksenli tehdit algısıyla biçimlenmesini eleştirmiş; kamu kaynaklarının etkin kullanılmasını, siyasal karar alma süreçlerinde halkın doğrudan katılımının sağlanmasını ve kurumsal yozlaşmayla mücadeleyi temel ilkeleri arasında saymıştır. Hukuki düzlemde ise anayasanın

yeniden yapılandırılmasını ve temel hak ve özgürlüklerin güçlendirilmesini talep etmiştir (Kaynar, 2007: 40).

4. BARIŞ PARTİSİ'NİN BAŞARISIZLIK NEDENLERİ

Barış Partisi (BP), 1990'lı yılların Türkiye siyasetinde özellikle Alevî kimliğine dayalı bir siyasi oluşum olarak ortaya çıkmış ve bu kimlik üzerinden politik bir temsil mekanizması oluşturmayı hedeflemiştir. Ancak BP'nin siyasal yaşamda kalıcı olamaması ve Alevî toplumundan beklenen desteği görememesi, kimlik siyaseti ve laiklik ekseninde yaşadığı sorunların bir sonucu olarak değerlendirilmektedir. Bu süreçte BP'nin başarısızlık nedenleri arasında Alevî kimliğinin heterojen yapısı, laiklik söylemi ve siyasal İslam'ın yükselişi karşısında yaşanan ideolojik belirsizlikler, liderlik sorunları, toplumsal destek eksikliği ve partinin siyasal iletişim stratejisindeki eksiklikler yer almaktadır (Ertan, 2017: 64).

BP'nin temel kuruluş amacı, Alevî kimliğini siyasal alanda temsil etmek olsa da Alevî toplumunun kendi içindeki çeşitliliği, bu amacın gerçekleşmesini güçleştirmiştir. Alevîlik, tarihî olarak farklı etnik kökenler, inanç pratikleri ve sosyo-kültürel özellikler barındıran bir yapıya sahiptir. Bu heterojen yapı, Alevîliğin salt bir kimlik üzerinden siyasallaştırılmasının önünde ciddi bir engel teşkil etmiştir. Özellikle 1990'lı yıllarda kimlik siyaseti üzerinden yürütülen politikalar, Alevîliğin yerel ve kültürel farklılıklarını göz ardı etmiş ve bu durum, BP'nin geniş bir seçmen tabanı oluşturmasına engel olmuştur (Shakland, 2003: 69).

BP girişimi, büyük ölçüde 1990'ların başında SHP'nin Alevi toplumuna yönelik şiddet olayları karşısındaki pasif tutumuna bir tepki olarak ortaya çıkmıştır. 1993 Sivas Katliamı ve 1995 Gazi Mahallesi olaylarında devletin güvenlik politikalarındaki zafiyetler ve SHP'nin koalisyon ortağı olarak etkisiz kalması, Alevi toplumunda derin bir hayal kırıklığı yaratmıştır (Bozkurt, 2005: 92). Özellikle SHP'nin bu olaylarda "devlet içindeki kontrgerilla yapılanmaları" konusunda net bir tavır alamaması, partinin Alevî tabanındaki meşruiyetini ciddi biçimde zedelemiştir (Çamuroğlu, 1999: 107). Bu bağlamda, BP'nin kuruluşu, Alevilerin geleneksel olarak desteklediği sol partilerin kendilerini koruyamadığına dair yaygın inancın siyasal bir tezahürü olarak değerlendirilebilir (Massicard, 2005: 118).

Ancak bu tepkisel doğa, partinin uzun vadeli bir siyasal strateji geliştirmesini engelleyen temel zaatlardan biri olmuştur. Schüller'in (2000: 235) vurguladığı gibi, BP daha çok "kızgın Alevî aydınlarının protestosu" olarak kalmış, toplumsal tabanını genişletecek somut politikalar üretememiştir. Örneğin, Diyanet'in kaldırılması gibi radikal talepler, kırsal kesimde yaşayan muhafazakâr Alevîlerin

partiden uzaklaşmasına yol açmıştır (Şahhüseyinoğlu, 2001: 94). Ayrıca, partinin SHP'ye duyulan öfkeyle şekillenen anti-komünist söylemi, geleneksel Alevi-sol ittifakını tamir edilemez biçimde zedelemiş ve seçmen tabanını bölmüştür (Yalçınkaya, 1996: 203).

Dolayısıyla, BP deneyimi, Alevi siyasal hareketinin "neye karşı olduğunu" (SHP'nin pasifliği, devletin baskıları) net biçimde tanımlarken, "ne için mücadele ettiğini" (alternatif bir siyasal proje) yeterince ortaya koyamadığı bir paradoks olarak tarihe geçmiştir. Bu durum, kimlik temelli hareketlerin salt tepkisel pozisyonlarla siyasal varlık gösteremeyeceğine dair önemli bir ders niteliğindedir (Sökefeld, 2008: 241). Parti, kuruluş sürecinde Alevî kimliğini homojen bir şekilde tanımlama çabasına girişmiş, ancak bu yaklaşım partinin içinde ideolojik çatışmalara neden olmuştur. Alevîliği salt dinî bir kimlikten ziyade toplumsal adalet ve laiklik ekseninde ele alma çabası, bazı Alevî gruplar tarafından tepkiyle karşılanmış ve partiye yönelik desteği sınırlamıştır. Özellikle 1960'lı ve 1980'li yıllarda sol hareketlerle iç içe geçmiş olan Alevî hareketi, BP'nin kurumsallaşma sürecinde bu geleneği sürdürmemiştir (Şahhüseyinoğlu, 2001: 53). Solun zayıfladığı bir dönemde, Alevîliği daha çok kültürel ve kimlik ekseninde vurgulayan bir söylem benimsemesi, partinin geniş kitlelere ulaşmasında engelleyici bir faktör olmuştur (Ocak, 2012: 57).

BP'nin başarısızlık nedenlerinden biri de 1990'lı yıllarda Türkiye siyasetinde laiklik ve din ekseninde yaşanan kırılmalardır. Siyasal İslam'ın yükselişi ve İslami kimliğin toplumsal alanda daha fazla görünür hâle gelmesi, Alevî toplumunun endişelerini artırmış, laiklik vurgusunun daha belirgin hâle gelmesine yol açmıştır. Ancak bu söylem, dönemin siyasal ortamında Alevî kimliği ile laiklik arasındaki dengeyi kurmakta zorlanan bir parti profili ortaya çıkarmıştır. Bu süreçte siyasal İslam'ın güç kazanması, BP'nin laiklik söylemini güçlü bir siyasi argüman olarak kullanmasını zorlaştırmış ve partinin politik tezlerinin toplumun geniş kesimlerine hitap etme potansiyelini sınırlamıştır (Şahin, 2001: 72).

Partinin içsel yapısı da başarısızlık nedenleri arasında yer almaktadır. Özellikle liderlik sorunu, partinin temel sorunlarından biri olarak görülmektedir. Ali Haydar Veziroğlu'nun genel başkan olarak partiyi yönetme sürecinde, Alevî kimliğini öne çıkarmadan geniş bir Türkiye partisi olma çabası, parti tabanında çelişkili bir algı yaratmıştır. Veziroğlu'nun liderliği altında, parti yönetiminin Alevî kimliğine mesafeli yaklaşımı, geleneksel Alevî seçmen tabanında bir güvensizlik yaratmış ve bu durum partinin iç dinamiklerini zayıflatmıştır. Ayrıca, Veziroğlu'nun parti yönetiminden çekilme süreci ve yerine genç ve siyasal deneyimi sınırlı bir akademisyenin getirilmesi, parti içerisinde bir liderlik boşluğu

oluşturmuş ve partinin siyasal stratejisinde belirsizliklere yol açmıştır (Şahin, 2001: 92).

BP'nin siyasal iletişim stratejisi de başarısızlık nedenleri arasında yer almaktadır. Parti, özellikle seçim dönemlerinde geniş halk kitlelerine ulaşmak için siyasal iletişim araçlarını kullanmaya çalışsa da Alevî kimliğine aşırı vurgu yapmaktan kaçınmış, ancak bu tavır geniş kitleler üzerinde partiye yönelik bir aidiyet duygusu oluşturamamıştır. Siyasi mitinglerin festival havasında düzenlenmesi ve lider merkezli bir propaganda yürütülmesi, parti söyleminin yeterince derinlik kazanmasını engellemiştir. Alevî toplumu içindeki kimlik arayışı ve laiklik mücadelesiyle uyumlu bir siyasal çizgi oluşturulamaması, partinin ideolojik olarak tutarlı bir pozisyon almasına engel olmuştur (Ertan, 2017: 256).

BP'nin mali yapısı da önemli bir sorun teşkil etmiştir. Parti finansmanının büyük ölçüde Ali Haydar Veziroğlu tarafından karşılanması, partinin tabanda geniş bir destek bulmasını zorlaştırmış, partiyi bir bireysel girişim olarak algılatmıştır. Bu finansal yapı, partinin kolektif bir hareket olma iddiasını zayıflatmış ve siyasal temsilde güvenilirlik sorununu gündeme getirmiştir. Bu durum, partiyi seçkin bir yapılanma olarak görülmeye açık hâle getirmiştir (Ertan, 2017: 259).

Sonuç olarak BP'nin başarısızlığında birçok sebep olsa da Nancy Fraser'in tanımındaki gibi parti varlığını sürdürme konusunda "tanınma politikaları" (recognition) ile "yeniden dağıtım politikaları" (redistribution) arasında denge kuramamıştır. Kimlik temelli siyaset tanınma ihtiyacını karşılamaya çalışırken, çoğulcu hareketler daha çok yeniden dağıtım hedefler. Etkin bir siyasal mücadele, bu iki alanı birlikte düşünmeyi gerektirir. Kimlik temelli partiler, özellikle temel haklardan yoksun bırakılmış grupların ilk temsiliyet arayışlarında önemli işlevler üstlenebilir (Fraser, 1995: 70-90). Ancak bu partilerin, geniş toplum kesimleriyle diyalog kurmaları ve çoğulcu hedeflere evrilmeleri gerekir. BP, yalnızca Alevî kimliğinin tanınmasına odaklanarak ve bu kimliği merkezde tutarak hem iç heterojenliği hem de geniş toplumla kurulması gereken diyalogu göz ardı etmiş ve dolayısıyla kısa ömürlü bir siyasal aktör olarak kalmıştır. Bugünden bakıldığında, BP deneyimi, Türkiye'de kimlik siyasetinin sınırlılıklarına ve bu siyasetin yalnızca tepkisel değil, aynı zamanda kapsayıcı ve dönüştürücü bir strateji geliştirmesi gerektiğine işaret eden önemli bir örnek olarak değerlendirilebilir.

5. SONUÇ

1990'lar Türkiye'sinde kimlik siyasetinin yükselişe geçtiği bir dönemde siyasal temsili arayışına giren Alevî toplumu, bu arayışın kurumsal bir ifadesi

olarak BP deneyimini ortaya koymuştur. Bu deneyim yalnızca bir azınlık kimliğinin siyasal alanda görünürlük kazanma çabası olarak değil, aynı zamanda Türkiye’de laiklik, çoğulculuk ve demokratikleşme süreçlerinin kapsayıcılığını sınavan bir vaka olarak değerlendirilmelidir (Massicard, 2013; Ertan, 2017). Ancak makalenin önceki bölümlerinde vurgulanan Sovyetler Birliği’nin çöküşü, sosyalizmin itibar kaybı ve liberalizmin yükselişi gibi küresel gelişmeler, Türkiye’nin iç dinamikleri bağlamında yetersiz bir açıklama zemini sunmaktadır. Türkiye’nin iç siyasi, toplumsal ve ekonomik koşulları, Alevî hareketinin neden BP gibi bir deneyime yöneldiğini anlamada çok daha belirleyici olmuştur (Boratav, 2003; Yalman, 2002).

12 Eylül 1980 darbesiyle yürürlüğe konan neoliberal modelin 1988 ekonomik kriziyle tıkanması, ANAP’ın çözülmesi ve buna bağlı olarak oluşan siyasal boşluk, toplumsal muhalefetin farklı kanallardan yeniden örgütlenmesine zemin hazırlamıştır (Koç, 2010). 1982 Anayasası ile getirilen yarı-otoriter ve yarı-militarist rejime karşı üniversite gençliği ve sol aydınlar yeni bir muhalefet dili geliştirirken, işçi ve memur sendikacılığı da sahneye dönmüştür (Bila, 1999). SHP ve DYP’nin oylarını artırması, Refah Partisi’nin İslamcı tabanı kendine çekmesi, seküler Kürt siyasetinin HEP’le başlayan yeni bir kulvara yönelmesi gibi gelişmeler, Türkiye siyasetindeki yeni fay hatlarını görünür kılmıştır (Watts, 2010; Bozkurt, 2005). Bu süreçte SHP’ye yönelik yoğun medya saldırıları, sol aydınlara yönelik suikastler ve Alevîlere yönelik Sivas Katliamı (1993) ve Gazi Mahallesi olayları (1995) gibi travmatik olaylar, 12 Eylül öncesindeki siyasal şiddet ortamını anımsatan bir tabloyu geri getirmiştir (Massicard, 2005; Celasun, 1995).

DYP-SHP koalisyonunun iktidarda olduğu dönemde yaşanan bu olaylarda güvenlik güçlerinin tutumu ve SHP’nin pasif kalışı, Alevî toplumunda derin bir hayal kırıklığı yaratmıştır (Çamuroğlu, 1999; Bozkurt, 2005). SHP’nin iktidar ortağı olmasına rağmen Alevîlerin ve sol aydınların güvenliğini sağlayamaması, Alevî kimlik taleplerinin yükselmesine ve bağımsız siyasal temsile duyulan ihtiyacın güçlenmesine zemin hazırlamıştır. BP’nin kurulmasına giden yol, tam da böylesi bir siyasal ve toplumsal konjonktürde açılmıştır (Shakland, 2003; Birdoğan, 1995).

BP’nin başarısızlığı, Alevîlerin kimlik taleplerinin veya siyasal temsil arayışlarının anlamsız ya da geçersiz olduğu anlamına gelmemektedir. Tam tersine, BP’nin başarısızlığı, bu taleplerin yanlış kişiler veya stratejiler aracılığıyla temsil edilmesi ve yalnızca tepkisel bir siyasal çıkışa indirgenmesi nedeniyle oluşmuş bir başarısızlıktır (Schüller, 2000; Sökefeld, 2008). Eğer Alevîlerin kimlik talepleri gerçekten zayıf veya etkisiz olsaydı, BP’nin başarısızlığı sonrası bu taleplerin başka siyasal zeminlerde (örneğin CHP, HDP gibi partilerde, dernekler

ve kültürel platformlarda) vücut bulması beklenmezdi. Oysa tarihsel süreç, Alevî kimlik siyasetinin çok katmanlı ve esnek bir yapı taşıdığını göstermektedir (Massicard, 2013; Ertan, 2017).

BP'nin başarısızlığında etkili olan unsurlar arasında Alevî toplumunun yapısal heterojenliği, etnik (Türk, Kürt) ve sosyo-kültürel çeşitliliği, laiklik söyleminin geniş toplum kesimlerinde marjinalleşen etkisi, örgütsel kapasite eksiklikleri, karizmatik ama merkezîyetçi liderlik anlayışı ve mali sorunlar yer almaktadır (Yalçınkaya, 1996; Şahhüseyinoğlu, 2001). BP, Alevî kimliğini siyasal merkeze taşıma iddiasıyla yola çıkmış, ancak bu kimliği evrensel haklar, çoğulculuk ve kapsayıcılık çerçevesinde yeniden tanımlayacak söylemsel bir çerçeve inşa etmekte yetersiz kalmıştır (Varhoff, 1998). Diyanet'in kaldırılması gibi talepler, laiklik eksenli bir reform vizyonu taşımakla birlikte, Türkiye'deki resmî laiklik anlayışının Sünnî çoğunlukla iç içe geçtiği bağlamda, toplumsal meşruiyet üretme açısından sınırlı kalmıştır (Ördek & Yılmaz, 2006).

BP'nin kurucu kadrosunun ağırlıklı olarak aydın çevrelerden gelmesi ve Ali Haydar Veziroğlu'nun karizmatik ama parti içi demokrasiyi yeterince önememeyen liderliği, katılımcı ve tabana dayalı bir siyasal örgütlenmenin inşasını zorlaştırmıştır (Ertan, 2017). Ayrıca seçim barajı, askerî vesayet, siyasal İslam'ın yükselişi ve Kürt meselesinin yarattığı kutuplaşma gibi yapısal ve ideolojik sınırlılıklar, BP'nin siyasal manevra kabiliyetini ciddi ölçüde daraltmıştır (Şenel, 2002; Aygün, 2013).

Bu siyasal tecrübe, günümüz açısından da önemli dersler barındırmaktadır. Heterojen toplumsal grupların temsili ancak çoğulcu, kapsayıcı ve uzlaştırıcı bir siyasal dilin geliştirilmesiyle mümkündür (Fraser, 1995). Laiklik talepleri salt kurumsal reformlarla sınırlı kalmamalı; toplumsal mutabakata yaslanan bir dille yeniden tanımlanmalıdır. Demokratik siyasal yapılar ise karizmatik liderliğe değil, katılımcılığı önceleyen, kurumsal ve yatay örgütlenmelere dayanmalıdır.

Son kertede, BP'nin kısa ömürlü siyasal serüveni, Türkiye'de kimlik temelli siyasetlerin taşıdığı potansiyeller kadar, karşı karşıya kaldıkları yapısal ve ideolojik sınırları da açık biçimde ortaya koymaktadır. Bu deneyim, Alevî hareketinin ilerleyen yıllarda benimsediği siyasal stratejilere yön verirken Türkiye'nin demokratikleşme sürecinde kimlik, temsiliyet ve laiklik gibi temel meselelerde süregiden sorunlara da ışık tutan önemli bir tarihî referans noktası olma işlevini sürdürmektedir.

KAYNAKÇA

Arpacı, Işıl (2018), "Dini Milliyetçilik Bağlamında Alevi Siyasallaşması", KSUSBD Dergisi, 16 (1): 31-54.

Aygün, Esmâ (2013), Türkiye’de Kavramı ve Birlikte Yaşama Kültürü: Alevi-Sünni ilişkileri (Yayınlanmamış yüksek lisans tezi) (Sivas: Cumhuriyet Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Kamu Yönetimi Bölümü).

Barış Partisi (1999), 1999 genel seçimleri bildirgesi (Barış Partisi Yayınları).

Bila, Hikmet (1999), CHP 1919-1999 (İstanbul: Doğan Kitap).

Birdoğan, Nejat (1995), Anadolu Aleviliği (İstanbul: Berfin Yayınları).

Boratav, Korkut (2003), Türkiye İktisat Tarihi: 1908-2002 (Ankara: İmge Kitabevi).

Bozkurt, Fuat (2005), Aleviliğin Siyasal Serüveni (İstanbul: Su Yayınları).

Bender, Cemşit (1991), Kürt Uygarlığında Alevîlik (İstanbul: Kaynak Yayınları).

Çamuroğlu, Reha (1991), Değişen Koşullarda Alevilik (İstanbul: Ant Yayınları).

Çamuroğlu, Reha (1999), Alevi uyanışı (İstanbul: Metis Yayınları).

Çamuroğlu, Reha (1999), Tarih, Heterodoksi ve Babailer (İstanbul: İletişim Yayınları).

Celasun, Ali Haydar (1995), Alevîlik Bir Sır Değildir (İstanbul: Ceylan Ofset).

Demir, Murtaza (2013), Ateş-i Aşk: Sivas Katliamının Gerçek Hikayesi (İstanbul: Kırmızıkeçi Yayınları).

Demokratik Barış Hareketi (1996), Program metni (DBH Basın Yayın).

Erdemir, Aykan (2005), "Tradition and Modernity: Alevîs' Ambiguous Terms and Turkey's Ambivalent Subjects", Middle Eastern Studies, 41 (6): 937-951.

Ertan, Mehmet (2017), "Barış Partisi'nin siyasal söylemi", Modern Türkiye Araştırmaları Dergisi, 14 (1): 226-240.

Ertan, Mehmet (2018), "Türkiye'de Alevi siyaseti", Uluslararası ilişkiler Dergisi, 15 (2): 215-240.

Fraser, Nancy (1995), "From redistribution to recognition? Dilemmas of justice in a 'postsocialist' age", New Left Review, 212: 68-93.

Fraser, Nancy (1995), *Justice interruptus: Critical reflections on the "postsocialist" condition* (London: Routledge).

Kaleli, Lütfi (2000), *Alevî Kimliği ve Alevî Örgütlenmeleri* (İstanbul: Can Yayınları).

Karakoç, Şükrü Mutlu (2020), "Demokrasiyi Tartışmak: Türkiye'de Demokrasi Tartışmaları Üzerine Bir Dönemlendirme", *Muhafazakâr Düşünce*, 16 (58): 166-185.

Kaynar, Mete Kaan (2007), *Cumhuriyet Dönemi Siyasi Partileri 1923-2006* (Ankara: İmge Kitabevi).

Koç, Yıldırım (2010), *Türkiye işçi sınıfı tarihi* (İstanbul: Evrensel Basım Yayın).

Mardin, Şerif (1995), *Türkiye'de din ve siyaset* (İstanbul: İletişim Yayınları).

Massicard, Elise (2005), *Türkiye'den Avrupa'ya Alevi hareketinin siyasallaşması* (İstanbul: İletişim Yayınları) (Çev. A. Er) [Orijinal çalışma basım tarihi 2003].

Massicard, Elise (2013), *The Alevis in Turkey and Europe: Identity and Managing Territorial Diversity* (Abingdon: Routledge).

Ocak, Ahmet Yaşar (2012), *Alevi ve Bektaşî inançlarının İslam öncesi temelleri* (İstanbul: İletişim Yayınları).

Okan, Nimet (2014), *Alevilik ve kadın/Alevilikte kadın* (Yayımlanmamış doktora tezi) (Ankara: Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Halkbilim (Etnoloji) Anabilim Dalı).

Özmen, Fazilet Ahu (2011), "Alevi Gençliğinin Siyasi ve Sosyo Kültürel Kimlik Mücadelesi", *Alternatif Politika*, 3 (1): 31-54.

Parla, Taha (1995), *Türkiye'de siyasal kültürün resmî kaynakları: Kemalist tek-parti ideolojisi ve CHP'nin altı oku* (2. Baskı) (İstanbul: İletişim Yayınları).

Poyraz, Bedriye (2005), "The Turkish State and Alevîs: Changing Parameters of an Uneasy Relationship", *Middle Eastern Studies*, 41 (4): 503-516.

Schüller, Harald (2000), "Secularism and Ethnicity: Alevîs and Social Democrats in Search of Alliance", *Yerasimos, S., G. Seufert ve K. Varhoff (Der.), Civil Society in the Grip of Nationalism* (İstanbul: Ergon): 228-230.

Sökefeld, Martin (2008), "Struggling for recognition: The Alevi movement in Germany and in transnational space", *Berghahn Books*, 15 (1): 234-241.

Şahhüseyinoğlu, H. Nedim (2001), *Alevî Örgütlerinin Tarihsel Süreci* (Ankara: İtalik Yayınları).

Subaşı, Necdet (2001), "Modern Alevilik Sınırlarını Zorlayan Söylem Anlayışları", *İslamiyat*, IV: 147-164.

Taylor, Charles (1992), *Multiculturalism and the politics of recognition* (USA: Princeton University Press).

Varhoff, Karin (1998), "Academic and Journalistic Publications on the Alevî and Bektashi of Turkey", Olsson, T., E. Özdalga ve C. Raudvere (Der.), *Alevî Identity* (Richmond: Curzon Press): 23-50.

Watts, Nichole F. (2010), *Activists in office: Kurdish politics and protest in Turkey* (US: University of Washington Press)

Yalçinkaya, Ayhan (1996), *Alevîlikte Toplumsal Kurumlar ve İktidar* (Ankara: Mülkiyeliler Birliği Vakfı Yayınları).

Young, Iris Marion (2008), *Structural Injustice and the Politics of Difference: Intersectionality and Beyond* (London: Routledge).